והגרי"ד סולובייצ'יק בי' דס"ל להגר"א דהספרי פליג על הגמ' בחולין, דבגמ' ילפי' מלא תפאר מצות פאה ומאחריך שכחה, אמנם בספרי שם יליף מאחריך גם שכחה וגם פאה, וא"כ אייתר לא תפאר למצות זיתי ניקוף, אמנם **במאורות הגר"א** [מכת"י הגר"א] מבואר דבי' דבריו גם בד' הגמ' בחולין. **וי"ל** שהגמ' בחולין לא הביאה מתנות שהם מחמת גריעות הפירות, אלא רק מתנות שהמחייב הוא המעשה קצירה.

פרק ז משנה ג

א. איזהו פרט

נח' הראשונים מה הוא 'פרט' האמור בתורה, יש אומרים שדינו כלקט, שכל מה שנושר בשעת הבצירה הרי הוא בכלל פרט, ופרט אינו אלא לקט האמור בכרם, **ובתוס' רא"ש** חולין קלא. מבואר שפרט הוא מה שהגרגרים נפרדים מהאשכול [פרט לשון פרט מתוך כלל, האשכול הוא כלל והענבים הם פרט, וכשנפרדו הענבים מהאשכול הם נעשו פרט ולא כלל], אבל אשכול שלם שנפל בשעת הבצירה אינו פרט. וכן מבואר **בשנות אליהו** בסוף המשנה, ע"ש.

וברמב"ם פ"ד הט"ז משמע שא"צ שיפרטו הענבים מהאשכול [ע"ש ברדב"ז]. וכ"מ **בתוס'** חולין קלא. שהק' מ"ט לא נוהג פרט בשאר אילנות, ומבואר שעיקר ידן פרט הי' שייך בשאר אילנות אי לאו מיעוט התורה, וכ"כ **במהר"י קורקוס** (פ"ד הכ"א), ואם עיקר דין פרט הוא שהגרגרים נפרטים מהאשכול זה לא שייך כלל בשאר אילנות. [ועי' ספר **החינוך** (מצוה רכג) שכ' שמצות לקט נוהגת גם בשאר אילנות, וצ"ע מהגמ' חולין שם].

ב. איזהו פרט הנושר בשעת בצירה

נח' הראשונים אם בשעת בצירה היינו בזמן הבצירה, או מכח הבצירה, **הראב"ד** (פי' לתו"כ) מפרש דבעינן מכח הבצירה. ולענין לקט מצינו מח' ראשונים אם בשעת קצירה היינו בשעת קצירה ממש או כל שעוסק בקצירה, **ברמב"ם** פ"ד מהל' מתנו"ע הכ"א, משמע דבעינן בשעת קצירה ממש, **ובר"ש** (תו"כ) פי' דכל שעוסק בקצירה הרי הוא בכלל לקט. ולכאו' ה"ה לענין פרט דלא בעינן מכח הבצירה אלא בשעת הבצירה.

ג. עקץ את האשכול והוסבך בעלים

בטעם הפטור בכה"ג יש כמה דרכים בראשונים; **הר"ש והרא"ש** פי' שאינו דרך בצירה, וכיון שקוצר שלא כדרכו אין בזה חיוב פרט. **הראב"ד** (תו"כ) **פי'** משום שאינו מכח הבצירה. **הגר"א** בשנות אליהו מפרש משום דהוי אונס.

וברמב"ם פ"ד הכ"ב מבואר שאין חיוב פרט קודם שבעה"ב יתחיל לבצור [והיינו שיעור ג' אשכולות העושים רביע], ויש לפרש בב' אופנים, או שהחיוב הוא רק כשנושר מחמת הקצירה, אבל ענבים שנשרו מאליהם אין בהם חיוב פרט. או שהקצירה היא המחייבת, וקודם הבצירה לא התחיל שעת החיוב. [ועי' **בקרי"ס**, **ובמעדני ארץ** עמ' צא]. ולדרך קמא בכה"ג שהוסבך האשכול בעלים אין חיוב משום שאינו מחמת הבצירה, וכדרכו של הראב"ד. ולדרך בתרא י"ל דבכה"ג שאינו שייך לקציר אין חיבו פרט, וכדרכו של הר"ש והרא"ש.

ד. המניח את הכלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר

הר"ש מפרש דכבר זכו בי' עניים, דמשעת נפילתו קדוש, ועובר בגזל עניים, וכ"כ **הרא"ש והרע"ב**. **הגר"א** בשנו"א מפרש שמניח כלכלה של גמי רך כדי שלא יפרטו הגרגרים מהאשכול ולא יהי' שייך בזה חיוב פרט. ועי' **במנ"ח** מצוה רכג מש"כ על דברי הגר"א.

ולהר"ש הוא עובר בביטול מצות פרט. [וצ"ע אמאי הביאו במשנה קרא דדברי קבלה ולא את עיקר מצות פרט]. ולהגר"א אין בזה בטול מצות פרט, אלא מונע שלא יבוא החיוב. [ועי' **בר"ש** פ"א מ"ו שיש זכות לעניים עד קודם הקצירה והנפילה, ולכן במתנו"ע בעינן לקרא לפוטרם ממעשר, ואין העניים פטורים מצד לקוח, כי מעיקרא זה ה'י עומד בשבילם. וע"ע לעיל פ"ה מ"ג].

ה. פרט בשעת נשירתו קדוש

הר"ש הביא **מהירושלמי** שהוכיח מהמשנה שפרט קדוש עוד לפני שבא לארץ אלא כבר משעת נשירתו, וכ"כ הרא"ש והרע"ב, אמנם לדרכו של הגר"א שגורם שלא יפרטו הגרגרים מהאשכול אין ראי' לזה. ובפי' **הרידב"ז** לירושלמי כ' לבאר הירושלמי לדרכו של הגר"א, דבמתני' מבואר שהאיסור רק משום אל תסג גבול עולים, ולא משום גזל עניים, וע"כ שאינו קדוש עד נפילתו לארץ, וע"ז תי' הירושלמי דאף אם מתקדש קודם מ"מ שבא לארץ, מ"מ כיון שעדיים לא נפרטו הגרגרים מהאשכול עד שבא לארץ אינו מתקדש.

ו. מצות פרט בכרם כמצות לקט בתבואה

רש"י חולין (קלד: ד"ה חייב בפרט) כ' 'ופרט בכרם היינו לקט', וכ"כ **תוס ברכות** (לו. ד"ה ואתי נמי). **וכן מבואר בגמ'** (תמורה ו.) **דילפי' דיני לקט** מתעזוב יתירא דכתיב גבי פרט. ועי' **בירושלמי** כאן שדנו אם פרט בשעת נשירתו קדוש והוכיחו מדין לקט. ועי' לעיל משנ"ת מח' הפוסקים אם פרט היינו כל מה שנושר בשעת בצירה, והוי כלקט, או שהוא חיוב חדש על הגרגרים הנפרטים מהאשכול, ולפ"ז לכאו' אי"ז שייך ללקט.

פרק ז משנה ד

א. מצות עוללות

הרמב"ם בסהמ"צ (שורש תשיעי; עשין קכג; ל"ת ריב), כ' שדין עוללות הכרם הוא שכחת האילן, או פאת האילן, והיינו שעוללות ששכח יש בזה חיוב שכחה, ועל עיקר העוללות נא' דין פאה, **וברמב"ן** (בהקדמת פרטי המצוות) הק' על הרמב"ם דמצות עוללות אינה שייכת לדין שכחה ופאה, אלא הוי מצוה בפ"ע, מדאיתא חולין (קלא.) ד' מתנות בכרם הפרט והעוללות והשכחה והפאה, משמע דעוללות זה חיוב מלבד שכחה ופאה, וכתב **שהרמב"ם** חזר בו, ופי' שעוללות הוא ענין בפ"ע כשאר הראשונים, אמנם **בחינוך** מצוה רכא הביא מח' הרמב"ן והרמב"ם [משמע דס"ל שהרמב"ם לא חזר בו]. וע"ע בספר **כפתור ופרח** פרק נב מש"כ בדברי הרמב"ם.

ב. 'כתף' ו'נטף'

איזוהי עוללת כל שאין לה לא כתף ולא נטף. עוללות היינו אשכולות דלילים שיש בהם מיעוט ענבים, וכ' **הר"ש** למה נקרא שמו עולל מפני שהוא לשאר האשכולות כעולל לאיש, וכ"כ **הרמב"ם** (פ"ד הי"ח).

ויש תנאי בדין עוללות שלא יהי' בו כתף ונטף, ומצינו בראשונים כמה דרכים בזה;

אין לו כתף. **הר"ש** מפרש שהאשכולות הקטנים שיוצאים מהשדרה מרוחקים א' מהשני ואינם מלאים, ולכן אינם נשענים א' על כתפי חבירו, וכ"פ **הרא"ש והרע"ב ובשנו"א**. **עוד** פי' הביא **הר"ש**, וכ"כ בפי' לתו"כ, **ובראב"ד** בפי' על התו"כ, שכתף היינו שמהאשכולות הקטנים יוצא

עוד אשכולות, ואין לו כתף היינו שלא יוצא מהאשכולות הקטנים עוד אשכולות. **וברמב"ם** נראה שאין בו כתף, היינו שאין לו פסיגין כלל, אלא כל הגרגרים יוצאים מגוף שדרת האשכול. בשו"ת **מהר"ם מרוטנבורג** (ירושלים תשע"ב, סי' רא) **פי' שהענבים לא נתבשלו כל צרכם, ולכן אינם נשכבים זע"ז** [והיינו לא על מיעוט מספר הענבים, אלא על מיעוט האיכות].

אין לו נטף. **הר"ש** מפרש שאין ענבים בקצה התחתון של השדרה,

ג. ספק עוללות לעניים

הטעם שספק עוללות לעניים, עי' לעיל פ"ד מי"א בדין ספק לקט, שכיון שיש בו חזקת חיוב הריה וא לעניים וה"נ בספק עוללות, וכ"כ **הר"ש** בתו"כ, וכ"ה **בסמ"ג** (ל"ת רפז), **וברש"ס, ובתוי"ט, ובגרעק"א** (לעיל ד, יא). הטעם שבעוללות יש חזקת חיוב, י"ל משום שעיקר הכרם עומד לחיוב אם ימצא בו עוללות, [כמו בלשו"פ]. **והמשך חכמה** (כי תצא) כתב כיון שלבעלים אין חזקת מר"ק דמתחילת יצירתם הם לעניים כמבואר להלן מ"ח משנודעו העוללות לעניים.

ב. כ' **המקד"ד** (לקט סי' ו) **ובתור"ז** (פ"א מ"א בתו"ד) לדון שספק לעניים היינו לחומרא, אבל העניים יהיו חייבים במעשר כיון דאינו מתנו"ע אלא מספק, אמנם **בתפא"י** כאן כ' דהכא פטור ממעשר, דהוי עוללות מעיקר הדין ולא רק מדין ספק, דכל דהוי ספק עוללות הרי הוא עולל כלפי האשכולות האחרים וזה עצמו סיבה לחייב מדין עוללות, והוי חיוב בוודאי.

ד. עוללת הנקרצת עם האשכול

עוללת שבארכובה אם נקרצת עם האשכול הרי היא של בעה"ב. והטעם כ' **המהר"י קורקוס** (פ"ד ה"כ) וכיון שנחתכת עם האשכול אינה דבר בפ"ע והיא כחלק מהאשכול, והרי היא אשכול ולא עוללת. וכן נראה בר"ש וברא"ש.

ובפי' **מהר"י בן מ"צ** כ' כי היכי דשנינו לעיל ששבולת שנקצרת עם הקמה אין בה שכחה ה"נ לענין עוללות, שאם נקצר עם האשכול אין בו חיוב עוללות, וכ"כ **הרא"ש והרע"ב והשנו"א, והיראים** (מצ' קכא) **והפר"ח. הרמב"ם בפיהמ"ש** כ' שאם אין הענבים שבקצה השדרה מכסים את כולה הרי זה גם בכלל נטף, וכ"כ **הר"ש** בפי' על התו"כ. **והמהר"ם מרוטנבורג** (שם) מפרש מנהגו של ענבים לאחר שיתבשלו בטוב יהיו סביביו ענבים מכל צדדין וענב אחד למעלה מכולם, וכאן עדיין לא גדל ואינו ניכר שהי' גבוה מחביריו, ונטף לשון גובה.

בו חיוב עוללות, וכ"כ **התוי"ט**. ואף דהתם זה דין בשכחה, י"ל דילפי' מינה שכל חיוב מתנו"ע הוא בדבר שאינו חשוב ולא נחשב בכלל קציר, אבל בכה"ג כיון שנחשב קציר מחמת האשכול, אף שהוא מצ"ע עוללת, מ"מ לא שייך בו חיוב מתנו"ע.

ב. **הר"ש והרא"ש** פי' שהדין של עוללת הנקצרת עם האשכול זה רק עם אינה רחוקה ממה יותר מפס ידו או משיעור טבלה ופינקס, אבל כל שהעוללת רחוקה מהאשכול אינה נפטרת עמה, אמנם **הרמב"ם והראב"ד** (פ"ד הי"ח) **פי' שאין בזה חילוק אלא כל שנקצרת עמה הרי היא של בעה"ב.**

ה. גרגר יחידי

גרגר יחידי ר"י אומר אשכול וחכמים אומרים עוללת. הראשונים כתבו כמה דרכים בדברי ר' יהודה, **הר"ש** מפרש דס"ל דכל אשכול שיש בו ג' גרגירים אינו עוללת, וכמו שדין פרט ולקט הוא עד ג' גרגרים ה"נ דין עוללות. **הפאה"ש** (סי' ח) כ' דמ"מ מודה ר"י באופן שבגרגרים אין כתף ונטף שהם לעניים [אלא דס"ל שכתף ונטף אינו רק בפסיגין אלא גם ברגרים בודדים]. **המהר"י קורקוס** (פ"ד הי"ט), מפרש דסברת ר' יהודה שדין עוללות אמר רק באשכול, וכל שיש בו רק גרגר יחידי עד שלשה גרגרים אינו אשכול ולא נאמר בו פרשת עוללות, וכ"כ **בשנו"א**. נמצא דלהר"ש ר"י מחייב רק בפחות מג' גרגרים ולהמהר"י קורקוס רק ביותר מג' גרגרים.

פרק ז משנה ה

א. ביאור היתר המדל בכרמים

פי' **הר"ש** בשם **הירושלמי** דנעשה כשותף עם העניים וכי היכי ששותף יכול להדל בחלק חבירו, כמבואר **ברמ"א** חו"מ סי' קעו סעיף י, ה"נ הבעה"ב בחלק העניים.

עוד פי' הביא **הר"ש** דטעמי' דר' יהודה משום שלא היה להם לעניים לאחר מללקט, ולכאו' הוא מדין קנס לעניים, **ובתוס' אנ"ש** הק' מה הוצרך לטעם זה כיון דמדינא שרי דהוי כשותף. [ואפשר דאף שותף אם יכול להמתין באופן שלא יפסיד חבירו מחוייב לעשות כן, וא"כ ה"ה בכה"ג שהבעה"ב יכול להמתין שהעניים לא יפסידו].

התוס' רי"ד (מו"ק ד:) **בי' דטעמי' דמ"ד דשרי להדל דס"ל שאין לעניים קודם הבציר** (כר"ע להלן מ"ז), **וכן משמע בתוס' מו"ק** (שם ד"ה כך מידל), וכן מבואר **בר"ש** כת"י הובא **במלאכ"ש** כאן. ולפ"ז מאן דאסר להדל ס"ל כר"א שיש זכות לעניים גם קודם הבצירה ואין לו להדל בשלהם, ועי"ש בתוס' רי"ד משכב"ז.

ובטעם דר"מ דפליג **בר"ש** הביא **מהירושלמי** משום דס"ל דהוי כמכור ולא שייך בזה ההיתר של שותף, אמנם **ברש"י** מו"ק כת"י ד: פי' דר"מ ס"ל שנוח לעניים הרבה בינונים יפים ממעט משובחים.

ב. הטעם שהבעה"ב נידון כשותף

כ' **באמרי בינה** (תרו"מ סי' יט) דבעל הכרם הוי שותף מצד היניקה, ור"מ סבר דלעניים יש זכות ביניקה ושישארו באילן עד הקציר, ולכן לא הוי כשותפין.

עוד יל"ד שכשנודעו העוללות אינו ממון עניים גמור קודם הבצירה, דאין העניים נוטלים קודם הבציר, אלא שכבר חל זכות לעניים לכשיבצר, [כדלעיל מ"ד], ולכן יש לעניים יחס של שותפין עם בעל הכרם, ובזה נח' אם להגדירו כמוכר או כשותף. **אמנם בירושלמי** מבואר דר' יהודה ס"ל כן אף בלקט, וצ"ע דהתם כבר זכו עניים ממש.

ג. בתועלת העניים מהמידל

נח' הפוסקים באופן שיהי' תועלת לעניים מהדילול רק לשנה הבאה האם מותר להדל לר' יהודה. [דהלא כל ההיתר של שותף להדל הוא רק לתועלת השותף], דעת **התוי"ט, והגר"א** [שמחק תיבות 'לשנה הבאה' בירושלמי], **והפאת השולחן** (ח, מא), שאין היתר להדל לתועלת של שנה הבאה, אלא רק אם יש להם תועלת בדילול בשנה זו שהעוללות יהיו יותר משובחים. **ובתוי"ט** דייק כן מל' **הראשונים** דמידל שרי רק בעוללות ולא בפאה, דבפאה לעולם זה לשנה הבאה וזה לא מהני.

אמנם י"א שמותר אף לצורך תועלת של שנה הבאה, ועי' **הון עשיר**. [ויש להוכיח כן מדברי הירושלמי דהק' מ"ש ממרבץ שדהו, והתם אין תועלת אלא רק לשנה הבאה].